

Bursa Ulucâmi İmâmlığı ve İmâmları

M. Asım Yediyıldız

Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Bu makalede Ulucâmi imamlığı ve tarihi boyunca görev yapmış olan imamların kısa biyografileri ele alınmıştır. Ulucâmi'de başlangıçta tek bir imam görev yaparken zamanla sayıları önce ikiye daha sonra dörde kadar çıkmıştır. İmamlar aynı zamanda dini görevleri yanında bazı kamu hizmetleri de yürütmüşler ve bu açıdan mahallede önemli bir yer işgal etmişlerdir. İmamların daha ziyade görevlerini hakkıyla yapabilecek liyakatte olmaları gözlemlenmiştir. Ulucâmi vakfından aldıkları ücretler yetmeyince başka vakıflardan ilave gelirler elde edebilmişlerdir. İmâm-ı evvel ve imâm-ı sâni olmak üzere en az 53 kişinin adı tespit edilmiştir.

Abstract

Le Poste de l'Imam d'Ulucami et ses Imams

Dans cette article, l'histoire du poste de l'imam d'Ulucâmi à Brousse est étudié. Nous avons raconté les biographies des imams d'Ulucâmi. Avec le temps, le nombre des imams a été augmenté. D'abord l'Imam d'Ulucâmi était un, plus tard quatre. Il a accompli ses fonctions religieuses et publiques. Sous cet angle, dans le quartier, il a joué un rôle important. Dans toutes les époques, les imams qui ont servi aux fidèles sont cinquante trois.

Anahtar Kelimeler: Ulucâmi, Bursa, İmâm, İmâmlık

Mots clés: Ulucâmi (La grande Mosquée), Brousse, Imâm, le poste d'imam

Osmanlı dîni ve sosyal hayatında önemli bir yer işgal eden imâmlık müessesesiyle ilgili çalışmalar yok denecek derece de azdır.¹ Bu makalede, sözkonusu alana küçük bir katkı teşkil edeceği düşüncesiyle Bursa Ulucâmi imâmlığı ve imâmları incelenecektir. Konuyu daha iyi aydınlatabilmek için önce imâmlığın kısaca kökeni ve tarihi hakkında bilgi verilecektir.

A) İmâm

İslâm tarihinde imâm denilince genel olarak namaz kıldırın kimse anlaşılmaktadır.² Aynı zamanda devlet başkanı anlamına da gelen bu kelime, hadis, fıkıh gibi dîni ilimlerde otorite sahipleri kadar ehl-i sünnet mezheplerinin kurucuları için de kullanılmıştır. Şiiler'de aynı kavram daha farklı manalara gelmektedir.³

Namaz kıldırma ve devlet başkanı olarak imâmlık vazifesi, ümmetin önderi olması sebebiyle ilk defa Hz. Muhammed tarafından yerine getirilmiştir. Arabistan'da İslâm'ın yayılmasına paralel olarak namaz kıldırma ve zekat toplamak üzere Hz. Peygamber bazı sahabileri görevlendirmiştir. Nihayet Hz. Muhammed, vefatına yakın Hz. Ebubekir'i namaz kıldırması için bizzat tayin etmiştir. Râşid halifeler de kendi dönemlerinde bu geleneği sürdürmüşlerdir, ancak imâmlık, ne bir meslek, ne de bağımsız bir vazife olarak görül-müştür. Daha sonraki İslam devletleri de aynı şekilde câmi ve mes-cidlere namaz kıldırma ve güncel dîni konularda cemaati aydınlatmak üzere imâm adıyla görevliler tayin etmiş, hizmetleri karşılığında kendilerine ücret ödemiştir.

Osmanlılar tarafından da benimsenen bu kurum zamanla yeni misyonlar kazanarak devam etmiştir. Bu dönemde vakıf olarak yaptırılan câmi ve mescidlerde namaz kıldırma ve dîni konularda halkı aydınlatmakla yükümlü olan imâmlar, bazı kamu hizmetlerini de yerine getirmiş ve bilhassa asayişin sağlanmasında önemli işlevler görmüşlerdir. Böylece mahallenin hem halk hem de devlet nezdinde temsilcisi olmuşlardır.⁴

---

¹ İmâmların Osmanlı toplumundaki rolü üzerine yapılan bir çalışma için bkz. Akın, Ahmet, *1575-1600 Tarihli Bursa Şer'îye Sicillerine Göre Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Rolü*, Bursa 2002, (U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

² Geniş bilgi için bkz. Ivanov, W., "İmâm", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, c. V/II, s. 980.

³ Geniş bilgi için bkz. İvanov, *agm.*, s. 980-983.

⁴ Bkz. Kazıcı, Ziya, *İslâm Müesseseleri Tarihi*, Kayhan Yayınları, İstanbul 1991, s. 204.

Ulucâmi için vakfiyede benzer hizmetleri görmek üzere bir imâm kadrosu tahsis edilmiştir.⁵ Rivâyetlere göre camîin ilk imâmı ünlü mevlid yazarı Süleyman Çelebi'dir.⁶ Elimizdeki bilgiler, XVII. asrın başlarına kadar tek imâmla yetinildiğini göstermektedir. İkinci imâmın varlığını⁷ ancak 1045/1635 tarihli sicillerden öğreniyoruz.⁸ Bir muhasebe kaydı 1049/1639'ta camîin en az iki imâmının bulunduğunu gösteriyor.⁹ 1059/1649'a gelindiğinde imâm sayısı üçe çıkmıştır. Nitekim görevden alınan İbrahim adında birinin yerine Mustafa b. Fazlullah üçüncü imâm olarak atanmıştır.¹⁰ Belgeler, 1145/1732'de kadroda son cemaat imâmı olduğunu,¹¹ XIX. yüzyıl sonlarında da imâm sayısının en az dört olduğunu gösteriyor.¹²

Kaynaklarda zikredilmemekle birlikte ikinci imâmın atanmasının ihtiyaçtan kaynaklandığını tahmin ediyoruz. Zira şehrin doğusundaki Yıldırım Câmii'ne 1129/1717'de Bursa Kadısı Mevlânâ Abdullah Efendi ve Haremeyn müfettiş vekilinin arzıyla ilk defa imâm-ı sâni görevlendirilirken şer'î bir özür halinde imâm-ı evvelin yerine bakacak bir vekilin olmayışı, diğer selâtin câmilere gibi cemaat kalabalık olduğundan tek kişinin bu görevi yürütmekte zorlanması ve ücretleri karşılamaya vakfın gelirlerinin yetmesi gibi gerekçeler ileri sürülmüştür.¹³

-
- ⁵ Câmîin vakfiyesine göre, burada din hizmeti yapmak amacıyla bir hatip, iki müezzîn ve yirmi hafız kadrosu dışında bir imâm kadrosu tahsis edilmiştir. Bkz. Ayverdi, E.Hakkı, *Osmanlı Mimarîsinin İlk Devri* I, İstanbul 1966, s. 405
- ⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Vesiletü'n-Necat*, Dersaadet, 1329, s.10
- ⁷ Örneğin Mevlana Es-Seyyid Ali b. Hüseyin 959-962h. tarihleri arasında bu câmide görevli gözükmemektedir. Ancak ne zaman imâm olarak atandığını bilemiyoruz. Bkz. *Bursa Şer'iye Sicilleri*, (Ankara Milli Kütüphane, İbn-i Sina Bölümü) Defterlerin ilk numarası yazılmıştır. İkinci rakam varak numarasıdır. Bundan sonra yalnız defter numarası verilecektir. Bkz. A 47:103b 5 Cumadelûla 962h.; 870h.'de bu görev Mevlana Süleyman adında biri tarafından yürütülmekteydi. Bkz. A 199:131a 1 Receb 870; 877h.'de Mevlana Cemal imâm idi. Bkz. A 199:169b 12 Re 877h.
- ⁸ "... Câmî-i Kebir'in imâm-ı evvel vâcibü't-tevkîrde olan kimesneye..." ifadesi ikinci bir imâmın varlığına işaret etmektedir. Bkz. B 58:125b Evâil-i Şevval 1045h.
- ⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver (MMD), Nr.7349; Ayrıca bkz. B 132:30a 13 Rebiulâhîr 1069h. Bu kayda göre 1069/1658 tarihinde ikinci imâmlık (imâm-ı sâni) eski imâm Şerbetçizâde İbrahim Efendi ile hâlen bu görevi yürüten Seyyid Mehmed Bedâyi Efendi arasında dava konusu olmuştu.
- ¹⁰ Tayin beratı için bkz. B 51:144a; B 71:124a
- ¹¹ Ramazân-ı şerifte bu imâma vilayet bütçesinden 30 kuruş verilmekteydi. Bkz. B 303:70a 1145h
- ¹² B 312:50b 1242h.
- ¹³ Kur'ân okumakta mahir İsmail Halife adında biri buraya imâm-ı sâni olarak tayin edilmiştir. B94:160b

XVI. yüzyıl başlarından itibaren imâmlar, namaz kıldırmak dışında câmilerinin bulunduğu mahallelerdeki asayiş ve düzenin sağlanmasında,¹⁴ ulak sevki,¹⁵ vergi tahsili¹⁶ gibi hizmetlerin ifasında mühim rol oynuyorlardı.¹⁷ Mesela 1034/1625 tarihli bir belgeye göre Câmi-i Kebîr imâmı Mustafa Efendi ibn Yusuf mahalle halkından bir grupla birlikte Zâhîde binti Hüseyin adındaki bir kadından mahkemede şikayetçi olmuşlar, onun fahişe ve yaramaz olduğunu, evine fahişe, levend ve namahrem kimseleri aldığını, İstanbullu olduğu zikredilen iki fahişe kadını evinde barındırdığını, iffetli kadınları yoldan çıkardığını, kendisiyle ilişkisi olduğu zannıyla Veffakzâde adlı birinin bir grup kimse tarafından kocası Rıdvan b. Abdullah'ın evinin önünde öldürüldüğünü, bütün uyarılara rağmen bu tür kötü işlerden vazgeçmediğini beyan etmişler ve mahalleden çıkarılıp başka bir yere sürülmediği takdirde büyük kargaşa çıkmasından endişe ettiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine kadın mahkeme tarafından tekrar uyarılmıştır.¹⁸

Görüldüğü üzere imâm mahalle düzeninin sağlanmasında önemli bir işlev üstlenmekteydi. Başka bir ifadeyle mahallenin resmi temsilcisiydi. Nitekim Celâli isyanlarının Anadolu'yu kasıp kavurduğu bir dönemin ardından¹⁹ 1080/1669 yılında Vezir Mehmed Paşa,

---

¹⁴ Mesela Bursa sokaklarında ve mahallelerinde gezerek bez ve bürünçük satan müslümanların ve kafirlerin nâmahrem ile ihtilâti ve kötü fiilleri (şenaât) ortaya çıkanlar dışındakilere icâzet verilmesi Bursa kadısına bildirilmişti. Nitekim yapılan teftiş sonunda Câmi-i Kebîr imâmı ve diğer cemaat, burada sakin olan Hacı Musa veledi Ali, Yusuf b. Hüsâm ve Musa veledi Mustafa'yı tebriye ettiler ve bazıları da kendilerine kefil oldular. Bu ve diğer mahallelerden de tebriye olan kimseler vardı. Bkz. A 26:60b Evâhir-i Rebiulâhir 901h.; Yine bir başka fermân da İslâmın yasaklarına uyulmasını temin için görevlerini yerine getirmeyen imâmlar uyarılmıştır. Bkz. A 72:192b Evâhir-i Cumadelûla 968h. İçki yasağının konulduğu 968/1560'larda meyhanelerin kaldırılması konusunda görevlerini ihmal eden imâmlar uyarılmıştır. Bkz. A 79 :241b Evâhir-i Şaban 968h.

¹⁵ Bursa'ya gönderilen bir fermânda bu husus şöyle dile getirilmiştir : "...ve min ba'd şehirlerden ve kasabâtan ve köylerden mevazide ulak olmaya ve nefsi-kadıya veya nâibe veya imâmlara veya kethüdâlara ulak hükmü gösterilmeyince ulak verilmeye..." A 30:352b Evâhir-i Rebiulâhir 929h.

¹⁶ Bkz. A110:173b 28 Zilkade 990h.

¹⁷ Halil İncalcık, Osmanlı şehirlerinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan ve bir çok unsurdan müteşekkil külliyelerin ana yapısını oluşturan câmilerin siyasi, sosyal, idari ve dini fonksiyonları olduğunu ileri sürmektedir ki, gerçekten bu Ulucâmi imâmlarının yalnız dini bir vazife görmediklerini de açıklayıcı bir işlev görmektedir. Bkz. İncalcık, Halil, "İstanbul: Bir İslâm Şehri", *Dergah Edebiyat, Sanat Kültür Dergisi*, (Şubat 1992), c.II, Sayı:24, s.15

¹⁸ B 45:5a Evâsıt-ı Zilhicce 1034h. Ayrıca imâmların vazifeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Akın, *age.*, s. 145 vd.

¹⁹ Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995. Celâli Hasan nam bâği ve adamları Bursa ve nahiyelerine

Anadolu teftişine çıkmış ve bu arada Bursa'ya da uğramıştır. O, burada, aralarında birisi aynı zamanda müderris olan 2 kadı, nakibü'l-eşrâf, 1 hatip, 16 medrese müderrisi, 158 mahalle imâmı ve 24 esnaf kethüdası ile gayrimüslim kethüdalarının bulunduğu bir meclis-i şer'î 'âli akdetmiş, buraya Câmi-i Kebîr imâmı Ahmed Efendi de çağrılmıştır.²⁰ Sadece bu örnek dahi şehrin güvenliğinin sağlanmasında onların önemli görevler üstlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Vakfiyede Ulucâmi imâmı için günlük 10 akçe takdir edilmiştir.²¹ Bu miktar, atandığında ikinci imâma da aynen ödenmiştir.²² Eldeki bilgiler XIX. asra kadar imâm ücretinde bir artış kaydetmiyor. 1261/1845'de imâm-ı evvel aylık 81 kuruş 25 para, imâm-ı sâni ve sâlis ise 75 kuruş alıyordu.²³ 1326/1908'de birinci imâm (imâm-ı evvel) 151 kuruş alırken diğerlerine 150'şer kuruş ödeniyordu.²⁴

1025/1617 tarihinde İkizciler Ağnamı mukâta'asından diğer personelle birlikte imâma günlük 3 akçe verildiğini bir sicil kaydından öğreniyoruz.²⁵ 1030/1620'de söz konusu mukâta'anın Hassa Harc Emîni Pîri Çavuş zamanında tüm personel için tahsis edilen 30.000 akçe ödenememiş ve İshak veledi Mosi adlı bir yahudiden 5000 akçe borç alınmak zorunda kalınmıştır. İshak'a olan borç Pîri Çavuş'un ölümü üzerine yeni mültezim Mustafa Bey b. Ali'den talep edilmiştir.²⁶

XV. asrın sonlarından itibaren imâmlar geçimlerini yalnız vakıftan aldıkları normal ücretlerle değil, bazı hayır sahiplerince kurulan para vakıflarından elde edilen gelirlerle sağlıyorlardı. Meselâ 1490 tarihli bir kayda göre, Mahmud b. Ali el-Valâyi, 20 efrençlik nukûd vakfının tevliyetini, ölümünden sonra Câmi-i Kebîr imâmına şart koşmuş ve ücret olarak günlük 1 dirhem tayin etmişti.²⁷ 1635 tarihinde Muharrem Çelebi b. el-Hac Hüseyin yılda 90 akçe mukâta'alı bir göz değirmenin gelirinden her sabah namazından

---

inip şehri muhasara edip bazı karyeleri dahi ateşe vermiş ve halkını kılıçtan geçirmiş ve mallarını gasp etmişti. Ayrıca bkz. B 132:23a 1067h.

²⁰ B 96:24b 7 Recep 1080/1669)

²¹ Ayverdi, *age.*, s. 405

²² BOA, MMD, Nr.7349

²³ K. Baykal, imâm-ı cemaat-i sâni adıyla bir imâm kadrosundan daha bahsediyor ki bunun aylık ücreti 1845'de 120 kuruş idi. bkz. Baykal, *Bursa'da Ulucâmi*, Hakimiyet Matbaası, Bursa, 1989, s. 35.

²⁴ Bu muhasebe kaydında tutarsızlıklar olduğu dikkate alınarak verilen rakamlar ihtiyat ile kullanılmalıdır. Fakat yine de bize bir fikir verecek durumdadır. Bkz. *İstanbul Vakıflar Arşivi*, No:1744.

²⁵ Bu mukâta'adan 1024 yılı için Câmi-i Kebîr personeli için 30.000 akçe harcadığı tespit edilmiştir. B 35:1b. Gâyet-i Safer 1025

²⁶ Bkz. B 40: 131b Evâil-i Ramazan 1030h.

²⁷ A 7:463a.

sonra Yâsîn-i Şerîf okuması şartıyla imâm-ı evvele günlük üç akçe verilmesini istemişti.²⁸ 280 kuruş vakfeden Hacı Muhammed b. Abdi de bu paranın yıllık getirisi olacak 28 kuruşun 5,5 kuruşunu Câmî-i Kebîr imâmları Ahmed Efendi ile Abdullah Efendi'ye ruhlarına okunması şartıyla vakfetmişti. Abdullah Efendi akşam namazından önce ayrıca Nebe Sûresi'ni okuyacak ve bunun için de dört kuruş alacaktı.²⁹ 5 Rebiulevvel 1190/1776 tarihinde Cizyedârzâde Hacı Hüseyin Ağa b. el-merhum Süleyman Ağa vakfettiği 3.500 kuruşun rıbhı (kârı) olacak 350 kuruştan her sene Ramazan ayında kadir gecesi Câmî-i Kebîr'in diğer personeli dahil olmak üzere imâmlara üçer kuruş verilmesini istemiştir.³⁰ Abdurrahman Efendi'nin para vakfının 1233/1818 tarihli muhasebe kaydına göre, senelik kiradan gelen ve 50 kuruşun kârı (rıbh) olan 40 kuruştan 4 kuruş imâm-ı evvele, 2 kuruş da imâm-ı sâniye ayrıldığı anlaşılmaktadır.³¹

XVII. yüzyıl başlarından itibaren imâmlar bazı sosyal imkanlara da kavuşmuştur. Nitekim bir kayıt imâmın oturması için bir ev vakfedildiğini göstermektedir. Vakfın mütevellisi Ahmed Çelebi b. Mustafa onarılması mümkün olmadığından mahkemenin bilgisi dahilinde bu evi 18.000 akçeye Hacı Rıdvan b. Abdullah'a satmış ve parasını tahsil etmişti.³² Câmî-i Kebîr imâmı Alâüddin Efendi, emekliye ayrıldıktan sonra evladına mahallede bir menzil vakfetmiştir ki, evladının imkanı bu menzili onarmaya yetmeyince başkasına kiraya vermek zorunda kalmıştı.³³

Ancak imâmlar bu ek gelirler karşılığında Kur'ân okuyup sevabını ilgili vâkıfların ruhlarına hediye etmek zorundaydı. 1258/1842 tarihli bir vakfiye sûretinde, Râbia Hatun ibnetü Süleyman Yıldırım Bayezid vakfına senede 150 akçe mukâta'ası olan 36 ağaçlık bir zeytin bahçesini vakfetmiş ve bahçenin tasarrufunu Câmî-i Kebîr imâmına şart koşmuştu. İmâm bahçeyi ekip diktikten ve masraflarını ödedikten sonra kalan geliri alacak ve vâkıfın ruhuna dua edecekti. İmâm-ı evvel Hafız İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra bahçe, imâm-ı sâninin uhdesine geçecekti.³⁴ Kuşkusuz bu ek gelirler onların ekonomik durumlarını daha iyileştirmiş olmalıdır.

Acaba imâmlar atanırken onlarda ne gibi vasıflar aranıyordu? Eldeki bilgiler, yeterli olmamakla birlikte Ulucâmi imâmlarının

²⁸ B 58:125b Evâil-i Şevval 1045h.

²⁹ B 60:65b Evâsıt-ı Ramazan 1046h.

³⁰ B 208:94b 5 Rebiulevvel 1190h; Ayrıca bkz. Kepecioğlu, Kamil, *Bursa Kütüğü*, ts. c. II s. 271

³¹ B 318:29b 1233h.

³² B 15:47a 2 Cumadelûla 1003h.

³³ Bu ev Sultan Bayezid, Hoca Hasan, Hacı Sinan vakıflarına hudud idi. bkz. B 55:139a 1040h.

³⁴ B 3:92a 7 Rebiulevvel 1258h.

genellikle dânişmed, muîd ve müderrisler arasından seçildiğini gösteriyor.³⁵ Örneğin Alaiyyeli Şeyh Ali Efendi, belli bir tahsilden sonra önce Sultan Orhan Medresesi'nde Hızır Bey'e muîd olmuş, bilahare sırasıyla Sarayoğlu Mescidi ve Ulucâmi imâmliğına getirilmiştir.³⁶

Tespit edilen Ulucâmi imâmlarının dikkat çeken diğer bir hususiyeti de genellikle bir tarîkate mensup olmalarıdır. Bu, bilhassa 1422-1891 yılları arasında vazife yapmış olanlar için sözkonusudur. Sözelimi, câmiin ilk imâmı olarak bilinen Süleyman Çelebi ile Emir Sultan arasında bir ilişkinin olduğu rivayet edilmektedir.³⁷ Niyazi Mısri'nin onuncu halifesi, Şeyh Ahmed Efendi, aynı zamanda Câmi-i Kebir'de imâm-ı evvel olarak vazife yapmıştır.³⁸

Öte yandan imâmlarda bazı ahlâkî meziyetler arandığı da açıktır. İmâm olacak kişinin her şeyden önce dürüst, mütebedeyyin ve takva sahibi olması gerekiyordu. Ayrıca Kur'an'ı kırâat usûllerine göre okumak zorundaydı. Nitekim 6 Zilka'de 1060/1650 tarihinde, Hoca Tayyip Câmiî imâmı Ahmed Efendi, Ulucâmi imâmliğına atanınca yerine kardeşi Abdülganî Efendi b. Süleyman getirilmiş, fakat Halil adında birisi bir yolla onun elinden imâmlığı almıştı. Bunun üzerine konu İstanbul'a aksettirilmiş, Abdülganî görevine iadesini talep etmişti. Merkezi yönetim cemaat kimi isterse imâmetin ona verilmesini emreden bir tezkireyi Abdülganî Efendi'ye vermiştir. Abdülganî bu tezkireyi Bursa kadısına takdim ederek kendilerinin cemaattan sorulmasını istemişti. Neticede kadı, kayıтта isimleri zikredilen bir komisyonu imâm adaylarını cemaatten soruşturmak üzere görevlendirmiş, yapılan soruşturmada cemaat Abdülganî'nin güzel ahlâk (hüsn-i huluk) sahibi, salih, mütebedeyyin ve Kur'an'ı okuma usûllerine (vucûh-i kırâat-i Kur'an-ı Azîmü's-şân) vakıf bir kişi olduğuna şehâdet etmiş, imâmet ve hayat tarzından (sîret-i hasene) hoşnut olduklarını beyan etmişlerdir. Halil hakkında ise, Hoca Tayyip mahallesi mescidinde imâm iken bir kaç kuruluş mukabelesinde bir başkası lehine bu görevden feragat ettiğini, mescid cemaatının kendisinin kötü ahlâk (sû-i hâl) sahibi olduğunu haber verdiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine imâmlık Abdülganî'ye verilmiştir.³⁹ Bu hadise de gösteriyor ki, imâmlar hem meslekî hem

³⁵ Bu makalenin imâmlarla ilgili kısmına bkz.

³⁶ Bkz. İsmail Belîğ Efendi, *Güldeste-i Riyâzi-i İrfan ve Vefiyât-i Dânişverân-ı Nâdirân*, Hüdâvendigâr Vilâyet-i Matbaası, 1302, 196-197; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, İstanbul Atıf Efendi Ktp., nu.1700, vr.304a-304b.

³⁷ Ateş, Ahmet, *Vesîletü'n-Necat*, İstanbul, 1954, s. 25

³⁸ Mehmed Şemseddin, *Yadigâr-ı Şemsî*, Bursa, 1332, s. 497

³⁹ Abdülganî Efendi, Câmi-i Kebir'e imâm olan kardeşi Ahmed yerine getirilmiş, fakat Halil adında biri bu görevi kendisine berat ettirmeyi başarınca merkeze şikayette bulunmuştur. Bunun üzerine yukarıda beyan edildiği gibi câmiî cemaatının razı olduğu kimsenin atanması uygun bulunmuştur. Bkz. B 87:57b 6 Zilkade 1060h.

de ahlâkî açıdan iyi kimseler olmak durumundaydı. Zira bu vasfı taşımayan veya görevde iken uygun davranışlar sergilemeyen azlediliyordu.⁴⁰ Hiç şüphesiz aynı şey Ulucâmi imâmları için de geçerli olmalıdır.⁴¹

Öte yandan 24 Rebiulevvel 1331/3 Mart 1913 tarihli bir belge imâm-ı evvelin bir imtihan sonucunda bu göreve getirildiğini haber vermektedir.⁴² Fakat bunun daimi bir uygulama olduğunu gösteren bir bilgiye sahip değiliz. İmâmlar arasında asıl vazifeleri yanında vaizlik gibi işlerle uğraşanlar da olmuştur. Sözgelimi, ünlü mevlid yazarı Süleyman Çelebi bir şairdi.⁴³ 1022/1613'de Ulucâmi'de imâm olan Ali Efendi, aynı câmide vaizdi.⁴⁴ Bazısı hatip veya cüzhanlık gibi vazifelerde bulunmuşlardır.⁴⁵

1060/1650'de Ulucâmi imâmı Ahmed Efendi'den sonra 2 akçe ücretle görev yapan Veled-i Habib mahallesi imâmı Abdülganî Efendi b. Süleyman'ın getirilişi,⁴⁶ liyakat sahibi olması şartıyla yakın akrabaların tercih edildiğini gösteriyor. XIX. yüzyılın sonlarına doğru imâmlık artık babadan oğula intikal etmişe benziyor. Nitekim 1308/1890'larda Seyyid Hafız İsmail Efendi (ö.17 Recep 1293/1876) vefat etmiş, oğullarından Hafız Abdülkadir ve Hafız Emin Efendi haklarından vazgeçince imâmet diğer oğlu Hafız Es'ad Efendi'ye irâde-i 'aliyye ile geçmiştir.⁴⁷

Bilgi Kaynakları ve İlmî Düzeyleri

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere imâmlar genellikle medrese ve darulkurrâlarda yetişmekteydi. Onlar ayrıca çeşitli kitaplardan da istifade ediyorlardı. Bu konuda doğrudan verilere sahip olmamakla birlikte aşağıda zikredilen iki örnek bize bir fikir verebilir. Bunlardan biri Habiboğlu Mahallesi imâmı Ahmed Çelebi'nin vefatında miras olarak bıraktığı 16.591 akçe değerindeki kitaplarıdır;⁴⁸

⁴⁰ Sözgelimi, Yıldırım Câmii'nde görevli iki imâm içki içip sarhoş gezdikleri ve görevlerini ihmal ettikleri için vazifeden uzaklaştırılmıştı. Bkz. Kepecioğlu, *age.*, c. II, s. 120

⁴¹ Bu konuda ayrıca bkz. Akın, *age.*, s. 83-86.

⁴² Bkz C 195:18a 24 Rebiulâhir 1331h.

⁴³ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliya*, BEEK, Orhan Kit., Nu. 1018/1, vr. 104a,104b.

⁴⁴ Bkz. B 30:80a Evâil-i Zilkade 1022h.

⁴⁵ Mesela iyi bir hattat da olan Ulucâmi imâmı İbrahim Efendi b. Mustafa Efendi b. Kürdzâde Mehmed (ö.1145h./1733) aynı zamanda Orhan Câmii'nde hatiplik yapmıştır. Bkz. Kepecioğlu, *age.*, c. II, s. 294

⁴⁶ Bkz. B 87:57b 6 Zilkade 1060h.

⁴⁷ VGMA, *Defter-i Esas*, Umumi Adedi:1045

⁴⁸ Bkz. A 71:65a.

Aded	Kitaplar	Kıymeti (akçe)
1	Mushaf-ı şerif	3600
1	Kenz	80
1	Kitâb Mine'l-Hadis	23
1	Dustûru'l-Lugat	22
1	Kitab mine'l-Fıkıh	12
1	Muhtasar-ı Sıhâh	63
1	Ferâz-i Enam (okunamadı)	6
1	Hızânetü'l-Fıkıh	81
1	Eczâ-i Durer-i Gurer	70
1	Hızânetü'l-Fetavâ	47
1	Kâfiye ve Menâsıku'l-Hac ve Mine'l-Mantık	61
1	Kit'a min Cevheri	77
1	Şücâ' Mesud	25
1	Hidâye	46
1	Bostânü'l-Arifin	11
2 (deste)	Kağıd-ı Hindî	8
1	Suver-i Hucec	20
1	Mine't-Tıb	37
1	Kitâb mine'l-Hesab	23
1	Efdalü İsfahânî	85
1	Müciz mine't-Tıp	30
3 (deste)	Kağıd-ı Dımaşk	15

Diğeri de Emir Sultan Câmi imâmı İsa Efendi ibn Şeyh Hüsâm'ın kitaplarıdır (9 Şevval 1047/1637).⁴⁹

Aded	Kitaplar	Kıymeti (akçe)
cilt		
1	Kelâm-ı İzzet (Mushaf)	1520
1	Kütüb-i Kelimi't-Tayyib	75
1	Şerh-i 'Akâid	220
1	Türki Ferâiz	30
1	Câmi'u'l-Hikâyât	40
1	Evrâk-ı perişan	13
1	Miftâhu's-Sa'âde	50
1	Türki Mukaddime	200
1	Menâkıb-ı Emîr	80
1	İbn-i Melek	81
1	Mesâbih	215

⁴⁹ Bkz. B 56/250, 121a-121b 29 Şevval 1047h.

1	Metnül-Musalla	405
1	Mebisüt	31
1	Tefsir-i Kâdi	1265
1	Kâdihan	1400
1	Meşârik	226
1	Şerh-i Meşârik	152
1	Tevârih-i Taberî	237
1	Türki kitap	61
1	Tefsir Süre-i İhlâs	116
1	Mukaddime-i Gaznevî	68
1	Kudûri	240
	Toplam	114.417

Her iki şahsa ait kitaplar incelendiğinde alt seviyedeki mescit imâmlarının dahi XVII. asırda fıkıh, tefsir, hadis, kelim, hesap, hendese, tıp ve tarih gibi alanlara ilgi duydukları görülmektedir. Dolayısıyla bir selâtin câmiî olarak Ulucâmi imâmlarının onlardan çok daha iyi bir donanıma sahip oldukları söylenebilir.

XVII. asırda Bid'at Tartışması ve Ulucâmi İmâmı

Bilindiği üzere XVII. asrın özellikle ilk yarısında kadızâdeliler hareketi, ulema arasında ihtilaflara neden olmuş, bazı dîni ritüellerle ilgili bir bidat tartışması başlamıştı. Nitekim Hz. Peygamber'in doğum gecesi, mevlid dinlemek için câmiye giden Kadı Mehmed Efendi, "Velâdet Bahri" okunurken ayağa kalkmamış, kendisine niçin ayağa kalkmadığı sorulduğunda bu gibi şeylerin İslam'da yeri yoktur, bidattir ve hıyanet suçu işlenmektedir cevabını vermiştir. Câmi-i Kebir vâizi Şeyh Ahmed el-Gazzî, bu sözleri duyduğunda tepkisini şöyle göstermiştir;

"...Bu nasıl hâldir, bu âdemlerde hiç vicdan insâf yok mudur ki Rasûlüllah Efendimiz hîn-i velâdetinde hubbâb-ı fahr-i risâlet kendileri mi kıyâm buyuracaklardı, yoksa huzûr-ı sa'âdetde mevlid mi okunacaktı da sünnet-i seniyye olacaktı?...” "...Câmilerden tutun da yemek, içmek, giymek hususlarında süknâmıza varıncaya kadar hangisi sünnet-i şerîfeye muvâfıktır. Câmilerde âlet dersleri okutmak, tezzîn etmek, halılar, hasırlar, seccâdeler yaymak, duvarlara yazılar, levhalar koymak, mahfiller, kürsüler, maksûreler, kitâblar, kütübhâneler, medreseler, tekkeler, bunların hangisi bid'at değildir..."⁵⁰

⁵⁰ Belig, age., s. 126-129.

İşte bu sözler, muhtemelen Ulucâmi'de cereyan eden şu hadisenin öncesi ya da sonrasında söylenmişti.⁵¹ Şöyle ki, Câm-i Kebir'de bir mevlid töreninde ismi belgede belirtilmeyen biri tarafından imâm Abdurrahim Efendi öldürülmek istenmişti. Kaynaklara göre Mehmed Vâni Efendi'nin torunlarından Bursa Sultaniye müderrisi Vânezâde, mevlid töreni sırasında bidat işlediği gerekçesiyle Ahmed Gazzî'nin damadı ve Câmî-i Kebir imâmı Abdurrahman Efendi üzerine halkı kışkırtmış, Abdurrahman Efendi ancak bir dervişin ölümü pahasına canını kurturabilmişti.⁵² Öyle anlaşılıyor ki bu suikaste, Abdurrahim Efendi'nin belki de hem Vanizâde'yi eleştiren Ahmed el-Gazzî'nin damadı olması hem de mevlid sırasında ayağa kalkılmasını tasvib edip, izin vermesi neden olmuştu.

Abdurrahim Efendi'nin bu olaydaki tavrından hareketle imâm-ların katı bir bid'at anlayışına sahip olmadıkları ileri sürülebilir.

B) Ulucami İmâmları

Başlangıcından Cumhuriyet dönemine kadar, Ulucâmide görev yapan imâmlar hakkında geniş malûmata sahip değiliz. Bununla birlikte vefeyât ve sicillerden hareketle kısa biyografilerini vermek mümkündür.

1. Süleyman Çelebi (ö. 825/1422)

Ünlü mevlidin yazarı, Süleyman Çelebi'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Kaynaklarda Bursa'da Eski Kaplıca yakınında Yoğurtlu Baba Zaviyesi önünde defnedildiği yazılıdır ki çevresindeki kabristanlar tahrip edildiği halde onun kabri hâlâ mevcuttur.⁵³ Babasının ise genellikle Şeyh Mahmud adında biri olduğu söylenmektedir.⁵⁴

⁵¹ Ocak, Ahmet Yaşar, "İbn Kemal'in Yaşadığı XV ve XVI. Asırlar Türkiye'sinde İlim ve Fikir Hayatı", Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu, (26-29 Haziran 1985, Tokat), Tebliğler ve Tartışmalar, Ankara, 1989, s. 30-34; Ocak, "XV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Zendeka ve İlhad' (Hérésie) Meselesi, V. Milletlerarası Türkoloji kongresi, (234-28 Eylül 1985), Tebliğler, İstanbul, 1989, c.II, s. 467-469.

⁵² Belig, *age.*, s.498; Eşrefzâde Şeyh Ahmed Ziyaeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ*, Orhan Kit., nu.1018/2, vr.178ab.

⁵³ Süleyman Çelebi'nin kabri hakkında bkz. Öcalan, Hasan Basri, "Kaybolan Tarih:Süleyman Çelebi Türbesi ve Yoğurtlu Baba Dergâhı Haziresi", *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, ed. Mustafa kara-Bilal Kemikli, Osman Gazi Belediyesi Yayınları, (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid Sempozyumu 18-20 ekim 2007), Bursa, 2007, s.27-28.

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Pekolcay, Necla, "Süleyman Çelebi", *İslam Ansiklopedisi*, Milli eğitim Basımevi, İstanbul 1979, 2. bsk., C. XI, s.177-178.; Baykal, Kâzım, *Bursa'da Ulucâmi*, Hakimiyet Matbaası, Bursa, 1989, s.37.; Kemikli, Bilal, "Süleyman Çelebi'nin Muhiti-Vesîletü'n-Necât'ın Yazıldığı Ortam üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*,

Rivâyetlere göre O, *Vesîletü'n-Necât* adlı eserini, bir vaizin Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den üstün olduğu iddiası üzerine kaleme almıştır. Onun girişimiyle sözkonusu vâizin öldürüldüğü söylenmektedir.⁵⁵ Süleyman Çelebi'nin Emir Sultan'dan hilafet aldığı ve Ulucâmi'de uzun süre vaaz ettiği bilinmektedir.⁵⁶ Kazım Baykal ise onun önce Yıldırım Bayezid'in divan İmamlığını, daha sonra Ulucâmi imâmlığını yaptığını belirtmektedir.⁵⁷ Mabeynci Hacı Ali Paşa kabir taşını yeniden yazdırmıştır.⁵⁸

2. Mevlana Süleyman

870/1465'de Ulucâmi imâmı olarak gözükmektedir.⁵⁹

3. Mevlana Cemal b. Emir

877/1472'de Mevlana Cemal adlı biri Ulucâmi imâmı olarak görülüyor.⁶⁰ 896/1491'de bu görevi Mevlana Cemal b. Emir adında birinin yürüttüğü anlaşılıyor ki⁶¹ bunun aynı şahıs olduğu tahmin olunabilir. Bir belgeden 920/1514'de yapılmış odalar ve 3.000 akçelik bir para (nukûd) vakfiyesi olduğunu öğreniyoruz. Bu vakıfların mütevellisi Pir Mehmed kendi isteği ile tevliyetten ayrılmış, yerine Aişe adında biri tayin edilmiştir.⁶² Şu halde Mevlana Cemal bu vazifeye en azından 870/1465'den sonra gelmiş olmalıdır.

4. Mevlana Muslihiddin

Bir sicil belgesi bu zatı Ulucâmi imâmı olarak göstermektedir.

63

---

ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osman Gazi Belediyesi Yayınları, (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid Sempozyumu 18-20 ekim 2007), Bursa, 2007, s.18-20.

⁵⁵ Baldırzâde, *age.*, vr.104a-104b.

⁵⁶ Baldırzâde, *age.*, vr. 43ab; Beliğ, *age.*, s.145; Mustafa Kara, haklı olarak *Türk Ansiklopedisi* "Bursa" ve *Türkiye Ansiklopedisi* "Süleyman Çelebi" maddelerinde onun Ulucâmi kıblesinde mihrabın hemen yanına defnedildiğini bildiren ifadeyi vefyatnâmelerdeki haberlerle uyumadığını belirtmektedir. *Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler*, Sır yayıncılık, İstanbul 2001, s. 198 ve 7. Bölüm, dipnot 3.

⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Pekolcay, Necla, "Süleyman Çelebi", *İslam Ansiklopedisi*, Milli eğitim Basımevi, İstanbul 1979, 2. bsk., C. XI, s.177-178.; Baykal, Kâzım, *Bursa'da Ulucâmi*, Hakimiyet Matbaası, Bursa, 1989, s.37.; Kemikli, *agm.*, *age.*, s.18-20.

⁵⁸ Kepecioğlu, *age.*, c. II, s. 227.

⁵⁹ A 199:131a 1 Recep 870h.

⁶⁰ A 199:169b 14 Rebiulevvel 877h.

⁶¹ A 8:152b 28 Şaban 896h.

⁶² A 24:116a 11 Rebiulâhir 920h.

⁶³ A 23:308a 7 Şevval 911-934h.

5. eş-Şeyh Ali el-Aclûnî (ö.973/1565)

Onun hakkında ilk bilgileri Nev'izâde'nin tarihinde buluyoruz. Sonraki kaynaklar bu bilgileri aşağı yukarı aynen tekrarlamaktadır. Buna göre O Arabistan'ın Aclun kasabasında doğmuş,⁶⁴ Arap ülkelerinde bir müddet tahsil yaptıktan sonra Anadolu'ya gelmiş ve Bursa'da bazı mescidlerde imâmlık yapmıştır. Bilahare Câmî-i Kebîr'de imâm olmuştur.⁶⁵ Baldırzâde'ye göre bu göreve gelişi 953/1546 tarihinde gerçekleşmiştir.⁶⁶

Atâî kendisini fazilet sahibi, Hanefî Mezhebine mensup ve kâdir-i meşreb biri olarak takdim etmektedir.⁶⁷ Rivâyete göre Şeyh Ali, takva sahibi ve uzleti seven biriydi ve yalnız namaz vakitleri dışarıya çıkardı.⁶⁸ Kur'an'ı kırâ'at-i 'aşere üzere okurdu ve Arapça'ya vakıftı. Ebussuud Efendi kedisine çok itibar gösterirdi.⁶⁹ Bir sicil kaydı 959/1552'de görevde olduğunu göstermektedir.⁷⁰ 962/1555'de Mevlana es-Seyyid Ali b. Hüseyin adında birinin Câmî-i Kebîr imâmı olarak zikredildiğini görüyoruz ki,⁷¹ bunun Ali el-Aclûnî olup olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Belîğ Efendi, Onun yirmi seneden fazla Ulucâmî imâmlığında bulunduğunu, 972/1564'te vefat ettiğini ve Emir Sultan mezarlığına defnedildiğini belirtmektedir.⁷² Baldırzâde'nin *Vefeyât*'ında onunla ilgili bazı menkıbelere yer verilmiştir.⁷³

6. Ali Çelebi b. el-Hac Mehmed⁷⁴

Ali Çelebi'nin de Ulucâmî'de imâmlık yaptığını sicil kayıtlarından öğreniyoruz.⁷⁵

7. Emrullah Halife b. Piri

4 Muharrem 991/28 Ocak 1583'de Câmî-i Kebîr imâmı olarak gözükmektedir⁷⁶.

⁶⁴ Belîğ, *age*, s. 438.

⁶⁵ Atâî, Nev'izâde, *Hadâiku'l-Hadâik fî Tekmiletî's-Şekâik*, (nşr. Hz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, s.86.

⁶⁶ Baldırzâde, *age.*, vr.104b.

⁶⁷ Atâî, *age.*, s. 86.

⁶⁸ Belîğ, *age.*, s. 438. Ayrıca bkz. Kepecioğlu, *age.*, c. I, s. 133.

⁶⁹ Atâî, *age.*, s.86.

⁷⁰ A 45:170a.

⁷¹ A 47:103b 5 Cumadelûla 962h.

⁷² Belîğ, *age.*, s. 438.; Şeyh Ali el-Aclûnî için ayrıca bkz. Baldırzâde, *age*, vr. 104b-105b.

⁷³ Baldırzâde, ay. Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr* (Âli Tarihi), ts. c. V, s. 115-116.

⁷⁴ A 71:86b.

⁷⁵ A 71:86b.

⁷⁶ A 109:78a 991h.

8. Alâüddin Efendi (ö.1003/1594)

Amasyalı olan Alaüddin Efendi, birçok hocadan Kur'an dersleri aldıktan sonra Kur'an ilminde üstad olmuştu. Câmi-i Kebîr yakınındaki Dârulkurra'da şeyhül-kurrâlık yapmış, Ulucâmi'de ise tefsir ve hadis dersleri vermiştir. Zeyniye tarikatine intisap etmiş olan Alaüddin Efendi, aynı zamanda Zeyniyye Câmii hatipliğini de yürütmüştür. Tefsir ve hadis naklinde benzeri az bulunan kimse-lerdendir. 1003/1594'de vefat etmiştir.⁷⁷

Bir sicil kaydına göre, Alaüddin Efendi menziline evlâd-ı evlâ-dına vakf etmişti. Bu menzil daha sonra harap olunca evladlarının tamir ettirmeye güçleri yetmediği için başkasına kiralanmasına, merhumun evladlarından es-Seyyid Ali Çelebi b. Mustafa'nın da mütevellî olmasına karar verilmiştir.⁷⁸

9. Mehmed Efendi ibn Hüsam (ö.1018/1609)

Hüsam Efendi, babası Bursalı Tacirzâde Mehmed Efendi'nin tersine ilme yönelerek Bahaüddinzâde Abdullah Efendi'den dersler almıştır. Mülâzemetinden sonra tedris vazifesini deruhte etmiştir. Sırasıyla Bursa Molla Gürânî mescidi ve Câmi-i Kebîr imâmlığında bulunmuştur. Çeşitli yerlerde vaizlik yapan Hüsam Efendi'nin 1018/1609'da vefat ettiği ve Pınarbaşı mezarlığına defnedildiği belirtilmektedir.⁷⁹ Ancak bir sicil kaydından, 1021/1612 tarihinde hâlen görevde olduğunu öğreniyoruz. Buna göre *Vefeyât*'ta zikredilen ölüm tarihi doğruyu yansıtmamaktadır.⁸⁰

10. Şeyh Ali Efendi (ö.1007/1598)

Alaiyye'de dünyaya gelen Şeyh Ali Efendi, tahsilini Bursa'da tamamlamış, önce Sultan Orhan Medresesi'nde Hızır Bey Efendi'ye müid olmuş, sonra Sarayoğlu Mahallesi mescidinde imâm ve vaizlik yapmıştır. Uzun süre kaldığı bu görevden sonra Câmi-i Kebîr imâm-lığına getirilmiş, aynı zamanda burada vaizlikte bulunmuştur.

Bu zatın oğlu olduğu anlaşılan Mehmed Çelebi, 1022/1613 yılında yetişkin bir hale gelmiş ve babasının kendisine bıraktığı mirastan payına düşen 18.000 akçeyi, vasîsi Alaca Mescid

⁷⁷ Baldırzâde, *age*, vr. 134a-134b.; M. Fahreddin, aynı bilgileri tekrar eder. Bkz. *age*, vr. 337b.

⁷⁸ Bu ev Câmi-i Kebîr mahallesinde idi. Bkz. B 55:139a Evâhir-i Cumadelâhir 1040h.

⁷⁹ Baldırzâde, *age.*, vr.175b.

⁸⁰ 1021'de görevdeydi. Bkz. B 28:83b Gurre-i Rebiulevvel 1021h.

Mahallesi'nde oturan müderris Hacı Mustafa Efendi'den 3.000 akçe eksik olarak almıştı.⁸¹

Emir Sultan ile bağlantısı olduğu anlaşılan Şeyh Ali Efendi, bu tarikatten olan İvaz Efendi'den inabet almıştır. Bu vazifedeyken 1007/1598 Ramazan ayının kadir gecesinde vefat etmiş ve Zeyniler mezarlığına defnedilmiştir.⁸² Kepecioğlu ayrıca Enarlı Şeyhi Fahreddin Efendi'den naklen Umurbey Câmii haziresine defnedilmiş olabileceğini de söylemektedir.⁸³

11. Abdullah Efendi ibn Hüseyin

1029/1620'de Ulucâmi imâmı idi.⁸⁴

12. Ali Efendi b. Mehmed Çelebi

1022/1613'de görevde idi.⁸⁵

13. Mustafa b. Ali Dede (ö.1032/1623)

Bursa'da dünyaya gelen ve Baldırzâde diye meşhur olan Şeyh Mehmed Efendi'nin babası Mustafa b. Ali Dede'dir. Dedesi Ali, aslen Tokatlı olup Bursa Dâye Hatun mahallesinde yerleşmiş, Semerkandiye tarikatine bağlanmış ve Başcı İbrahim haziresinde medfun bulunan Şeyh Alâüddin Efendi'ye intisap etmiştir. Babası ise burada dünyaya gelmiştir. Danişmendi olduğu Abdurrahman Efendi Mekke-i Mükerrreme kadısı olunca onunla birlikte yola çıkıp Kahire'ye geldiklerinde hastalanmış, iyileştikten sonra hocasından kırâet ilmini tahsil eylemiş ve hıfzını tamamlamıştır. *Şâtibi*'yi hıfzedip icazetini aldıktan sonra Bursa'ya avdet etmiş ve Abdal Mehmed mahallesinde imâm olmuş, aynı zamanda Yıldırım Câmii hatipliğine getirilmiştir. Bilahare Câmii-i Kebir'de imâm ve Dâru'l-Kurrâ'da şeyhu'l-kurrâ olmuştur. Daha sonra da Hisar Câmii imâmı ve Câmii-i Kebir hatibi olmuştur. Bu görevi sürdürürken 1032/1623'de vefat etmiş ve Abdal Mehmed Câmii haziresine defnedilmiştir.⁸⁶

⁸¹ B 30:80a Evâil-i Zilkade 1022h.

⁸² Beliğ, *age*, s. 196-197; M. Fahreddin, *age*, vr. 304a-304b.

⁸³ Kepecioğlu, *age*, c. I, s.135.

⁸⁴ B 39:8b; B 35:1b Evâhir-i Recep 1029h.

⁸⁵ 1022 de görevdeydi. Bkz. B 30:80a.

⁸⁶ Baldırzâde, *age*, vr. 222a-222b.; Baldırzâde'yi tekrar eder. Bkz. M. Fahreddin, *age*, vr. 338a-338b; 1032'den önce Şeyh Mustafa b. Ali adlı Ulucâmi imâmının, imâmlara meşrut harabe bir evin onarılması konusunda Seyyid Veli b. Ali b. İlyas'a izin verdiği belirtilmektedir ki, muhtemelen bu zat olmalıdır. Bkz. B 42:101a. Evâsıt-ı Şaban 1032h.

14. Mustafa Efendi ibn Yusuf

1034/1625'de Ulucâmi imâm ve hatibi olarak vazife yapmaktaydı.⁸⁷

15. Alâüddin Efendi⁸⁸

16. Mehmed b. Nurullah⁸⁹

Gerek Alaüddin Efendi ve gerekse Mehmed Efendi 1041/1631'de Ulucâmi imâmları idiler.

17. Ahmed Efendi ve Abdullah Efendi

1046/1636'da Câmi-i Kebir imâmları olarak gözükmektedir.⁹⁰

18. Mustafa b. Fazlullah

Mevlana İbrahim azledilip yerine 25 Muharrem 1059/8 Şubat 1649'da imâm-ı sâlis olarak atanmıştır. Tayin Bursa kadısı Mevlana Hasan arzıyla yapıldı. Kendisine günlük 10 akçe ücret verilmesi öngörülmüştür.⁹¹

19. Müezzinzâde Şeyh Ahmed Efendi (ö.1054/1644)

Bursalı olan Ahmed Efendi, devrinin alimlerinden olduğu için Câmi-i Kebir'e imâm ve hatip olmuştur. 1050/1640'da aynı câmide Hafizzâde Şeyh Ahmed Efendi yerine vaiz de yapılmıştı. Bu vazifeyi sürdürürken 1054/1644'de vefat etmiştir. Hacılar Mahallesi'ndeki muallimhâneye defnedilmiştir. İlim ve maarif sahibi bir zat olduğu söylenmektedir. Hz. İmâm Yafî'nin *Ravzatü'r-Reyyâhîn* adlı eserini Türkçeye çevirdi. Kâni mahlası ile şiirler yazdığı bilinmektedir.⁹² Arapça'dan Türkçe'ye tercümeleleri vardır. Eserlerinden bazıları Manisa Akhisar ve İstanbul Esad Efendi kütüphanelerinde bulunmaktadır. Kaynaklarda bir *Divançesi*'nden de bahsedilmektedir.⁹³

20. Mevlana İbrahim⁹⁴

Bu zat azledilmiş ve yerine Mustafa b. Fazlullah getirilmiştir.

⁸⁷ B 45:5a Evâsıt-ı Zilhicce 1034h.

⁸⁸ B 55:139a.

⁸⁹ B 51:144a.

⁹⁰ B 60:65b Evâsıt-ı Ramazan 1046h.

⁹¹ B 71:124a 9 Şaban 1059h.

⁹² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şekaik u Nu'maniye ve Zeyilleri Vekâyiku'l-Fuzela*, (nşr. Hz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İstanbul, 1989, s. 147. Son iki eser bunu tekrarlamaktadır. Belig, *age.*, s. 203-205; Baldirzâde, *age.*, vr. 49b-50a; M. Fahreddin, *age.*, vr. 306b.

⁹³ Belig, *age.*, s. 203; Kepecioğlu, *age.*, c. I, s. 75.

⁹⁴ B 71:124a.

21. Ahmed Efendi b. Süleyman

1057/1647 senesinde Câmî-i Kebîr'e imâm olmuştur. Kardeşi Abdülğanî de ondan boşalan Veled-i Habib Mahallesi mescidi imâmlığına getirilmiştir. 1054/1644'de vefat eden Ahmed Efendi ile bu zatın aynı kişi olup olmadığı belli değildir.⁹⁵

22. Şerbetçizâde İbrahim Efendi

1069/1658'den önce Ulucâmi'de ikinci imâm olarak görev yapmıştır. Aralarında paylaşılamayan imâmet Şerbetçizâde Mehmed Efendi'nin feragâtiyle Bedâyi Efendi'ye intikal etmiştir.⁹⁶

23. Seyyid Mehmed Bedâyi Efendi

1069/1658'de imâm-ı sâni oldu.⁹⁷

24. Abdullah Efendi (ö. 1061/1650)

Bursa'da dünyaya gelen Abdullah Efendi'nin babası Veliyüddin Efendi'dir. Çeşitli medreselerde dini ilimleri tahsil etti. Daha sonra tasavvufa meylederek İznik'te Eşrefzâde halifelerinden icâzet ve izin almıştır. Emirsultan ve Muradiye câmîlerinin hatipliklerinde bulundu. "Kara Hatib" lâkabıyla da anılan bu zat, aynı zamanda Emirsultan hatibi Şeyh Mehmed Efendi'nin damadı idi.

Kösec Ömerzâde Şeyh Hasan Efendi ile ilmî ve dinî bir münakaşa yapmış ve bu müzakerede ileri sürdüğü fikirleri sebebiyle şikayet olunmuştu. Bunun üzerine merkezî yönetim, Muradiye müderrisi Mehmed Efendi'nin başkanlığında Bursa'daki ulema, imâm, hatip, âyan ve eşraftan oluşan bir heyet tarafından sorgulanmasını talep etmiş, Ulucâmi'de toplanan meclis Şeyh Hasan Efendi'yi vaaz ve nasihatten men ederek aleyhine hüküm vermiştir. 1061/1650'de vefat eden Abdullah Efendi, Hamzabey Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁹⁸

25. Süleyman Halife

İbrahim halife yerine günlük 10 akçe ücretle imâm-ı sâlis olarak atanmıştır.⁹⁹ Bir sicil kaydında Süleyman halife b. Ali adında

⁹⁵ B 87:57b. 6 Zilkade 1060h.

⁹⁶ B 132:30a. 13 Rebiulâhir 1069h.

⁹⁷ B 132:30a. 13 Rebiulâhir 1069h.

⁹⁸ Belig, *age.*, s. 440.; Kepecioğlu, *age.*, c. I, s. 22.

⁹⁹ B 130:4a. 20 Ramazan 1069h.

birinin Vâzıyye Medresesi'nde kaldığı belirtilmektedir ki bunun imâm-ı sâlis Süleyman halife olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁰⁰

26. Halil Efendi ibn Ahmed Efendi

27. Ali Efendi ibn Ahmed Ağa

26. ve 27. sırada zikredilen Halil Efendi ve Ali Efendi 1106/1694'de Ulucâmi imâmları idiler.¹⁰¹

28. Ahmed Efendi¹⁰²

1080/1669'da görevdeydi. 1060/1650'de de Ahmed Efendi b. Süleyman görevli olduğuna göre bu zatla aynı kişi olması muhtemeldir.¹⁰³

29. Vidinlizâde Ahmed Efendi (ö.1129/1717)

Vidinli Hacı Osman Efendi'nin oğludur. Osman Efendi 1097/1686'da Vidin'den Bursa'ya göçmüştür. Ulemadan olduğu için Câmî-i Kebîr'de imâm-ı sâlis olmuştur. Sarı Abdullah Mahalesi'nde oturmaktadır. Ahmed Efendi 1098/1687'de burada dünyaya gelmiştir. Babasından ve diğer bazı âlimlerden dersler almıştır. Sonra Şeyh Ahmed el-Gazzî ve İshak Hocası diye meşhur Ahmed Efendi'den ilim tahsil etmiş ve daha sonra İstanbul'a giderek burada mülâzım olmuştur. 1129/1717 Recebinde "ibtidâ-i hâric" payesiyle Hasan Paşa medresesine müderris olmuş ve aynı yılın Zilka'de ayı başında vefat etmiştir.

Hat ilminde mahir, mücellid ve müzehhip sanatında "sahib-i hüner" ve çok zengin bir zattı. Devat, kâse, fincan ve şemse kazıyıp resim yapmada koca ustaya üstün olduğunu kanıtlamıştır. Mûsikîde de aynı vasfa sahiptir. Bir çok kez hacca gitmiş, âbid ve fazilet sahibi biri olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁴

30. Abdurrahim Efendi (ö. 1135/1723)

Niyazi Mısırî hazretlerinin onbirinci halifesi olan Abdurrahim Efendi, Halil Efendi'nin oğludur. Ahmed Gazzî'nin damadı olan Abdurrahim Efendi, 1114/1702'de Câmî-i Kebîr'de vukubulan kadir namazıyla ilgili görüşünden dolayı öldürölmek istenmiş, fakat saldırıdan kıl payı kurtulmuştur. Maalesef Süleyman adında biri onun yerine kurban gitmiştir. 1135/1723 yılına kadar imâmet

¹⁰⁰ B 45:102a. 8 Şaban 1035h.

¹⁰¹ B 94:8a. 24 Zilkade 1106h.

¹⁰² B 96:26b.

¹⁰³ B 87:57b.

¹⁰⁴ Süleyman Halis, *Vefeyatnâme*, Mustafa Kara Özel ktp, vr. 93ab.

görevini yürüten bu zat, aynı yıl vefat etmiş ve Pınarbaşı mezarlığında defnedilmiştir.¹⁰⁵

31. Kürd Mustafa Efendi (ö. 1010/1601?)

Kürdzâde hattat İbrahim Efendi'nin babası olan bu zatın, Ulucâmi imâmı yaptığı *Gülzâr-ı Sulehâ*'da zikredilmektedir.¹⁰⁶

32. Kürdzâde Hattat İbrahim Efendi(ö. 1145/1732)

1070/1659'da Şeker Hoca mahallesinde doğdu.¹⁰⁷ Bursa'da eimme-i kirâmdan olan İbrahim Efendi, 1010/1601'de vefat eden Kürd Mustafa Efendi'nin oğludur. 1118/1706'da Erzurum'da kadı iken vefat etmiş olan Kürdzâde Mehmed Talip Efendi'nin kardeşidir. İlim tahsiline yöneldikten sonra İstanbul'da Hafız Osman Efendi'den hat sanatında icâzet almıştır. Yazdığı yazılardan dolayı herkesin takdirini kazanmıştır. Câmî-i Kebîr'de babasının vefatı üzerine imâm-ı sâni olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Orhan Câmii'nde hatiplik vazifesi yapan bu zat 1146/1731'de vefat etmiş ve Deveciler mezarlığına defnedilmiştir.¹⁰⁸

Hat sanatında pek çok talebe yetiştirmiştir. Bunlardan biri de Hezarfen Mehmed Efendi'dir.¹⁰⁹ Tuzpazarı imâmı müzehhib Mustafa Efendi, Paşa imâmı ünvanıyla meşhur Hafız Mehmed Efendi de onun talebelerindedir.¹¹⁰ Öldüğünde terekese arasında dördü Türkçe tıp kitabı olmak üzere pek çok kitap bırakmıştır. Toplam bıraktığı tereke miktarı 122.418 akçedir.¹¹¹

Süleyman Çelebi'nin mevlidini besteleyen Sekbanın şakirdi Mevlûdî Osman Efendi'den meşk idüb, çeşitli mahfillerde okuduğunda herkesin takdirini kazanmıştır.¹¹²

33. Süleyman Efendi (ö.1189/1775)

15 Ramazan 1137/1724'de hanımından "muhâlea" yoluyla ayrıldığını sicillerden öğrendiğimiz¹¹³ Abdürrahim Efendi'nin oğlu

¹⁰⁵ M. Şemseddin, *age.*, s. 498.; Bu suikast olayı Sultaniye müderrisi Vâvizâde'nin teşvikiyle 1134'de meydana gelmiştir. A. Ziyaeddin, *age.*, vr. 178a-178b.

¹⁰⁶ A. Ziyaeddin, *age.*, vr. 15b-16b.

¹⁰⁷ S. Halis, *age.*, vr. 102ab.

¹⁰⁸ Süleyman Halis ölüm tarihini 1145h. olarak vermektedir. bkz. *Age.*, vr. 102ab, 194ab; Ayrıca bkz. Müstakimzâde Süleyman Sadedin Efendi, *Tuhfe-i Hattatın*, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Aded:12, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 42.

¹⁰⁹ M. Fahreddin, *age.*,vr. 340ab.

¹¹⁰ S. Halis, *age.*, vr. 102a-102b.

¹¹¹ Kepecioğlu, *age.*, c.II, s. 294-295.

¹¹² S. Halis, *age.*, vr. 102ab.

¹¹³ B 157:13a.

Süleyman Efendi, Câmi-i Kebir'de imâm-ı sâlis olarak vazife yapmış ve 1189/1775'de vefat etmiş, Pınarbaşı mezarlığına defnedilmiştir.¹¹⁴

34. Karahıdırlızâde Halil Efendi

Bülbül Hafız Abdullah Efendi'den önceki imâm idi.¹¹⁵

35. Bülbül Hafız Abdullah Efendi (ö. 1192/1778)

Antalya'da dünyaya gelen bu zat Kur'an'ı hıfzettikten sonra, belde câmilerinde imâmet vazifesinde bulundu. Bilahare Karahıdırlızâde Halil Efendi'den sonra Câmi-i Kebir imâmı oldu. 1192/1778 yılında vefat etti ve Pınarbaşı mezarlığına defnedildi. Güzel sesiyle dikkatleri üzerine çekmişti.¹¹⁶

36. Es'ad Efendi (ö. 1192/1778)

Mısıriye dergahının üçüncü şeyhi olan ve 1190/1776'da doğan Abdullatif Gazzi'nin babasıdır.¹¹⁷

37. Ahmed Efendi (ö. 1197/1783)

Bu zat, Ahmed el-Gazzi'nin damadı Abdurrahim Efendi'nin (ö.1135/1723) oğlu olup babasının yerine imâm olmuştu. 1197/1783'de vefat etmiştir.¹¹⁸ Kardeşi Süleyman Efendi ile birlikte 1162/1749'da Ulucâmi imâmlığı yapıyordu.¹¹⁹

38. Şeyh Ahmed Efendi

Mısıri hazretlerinin onuncu halifesidir. Câmi-i Kebir'de imâm-ı evvelik yapmıştır. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de anlatılan bir rivâyete göre, bu zat, Mısıri hazretlerine karşı saygı ve muhabbet beslemekle beraber, meclislerde zikir halkasının dışarısında kalarak gizlice zikreder ve dinlermiş. Bir gün Câmi-i Kebir müezzinbaşısı ve zâkirbaşı olan Mustafa Efendi, "*zühkini kavi aşka düşen ehl-i cânân itsün seni*" ilâhisini söylerken Şeyh Ahmed Efendi'ye bir hal olmuş, halkaya girmiş ve o şevk ile cûş-ı hürûşa gelmiştir. Böylece Mısıri'nin feyzine

¹¹⁴ S.Halis, *age.*, vr. 183b-184a.

¹¹⁵ M. Fahreddin, *age.*, vr. 343a; S.Halis, *age.*, vr. 185b-186a.

¹¹⁶ M. Fahreddin, *age.*, vr. 185b-186a.

¹¹⁷ Kara, *age.*, 2001, s. 422.

¹¹⁸ S. Halis, *age.*, vr. 183b.

¹¹⁹ B 124:182a 10 Cumadelahir 1162h.

nail olmuştur.¹²⁰ Mustafa Kara, Niyazî Mısırî'nin onuncu halifesi olarak Ahmed Şemseddin Halvetî (ö.1267/1850)'yi gösterir.¹²¹

39. Mahmud Efendi b. el-Merhum Ahmed Efendi

Bu zat, 1207/1792 tarihinde Ulucâmi imâm-ı evveli olarak gözükmektedir.¹²² *Gülzâr-ı İrfan*'a göre, İmâmzâde Mahmud Efendi adıyla şöhret bulmuştur. Asrın meşâyih-i kibârdan Şeyh Ahmedzâde Şeyh Mustafa Nesîb Efendi'den ilim tahsilinden sonra, tasavvufa intisap etmiş ve seyr-i sulûkdan sonra mülâzemetine nail olmuştur. Çeşitli medreselerde müderrislik de yapan İmâmzâde, II. Murad Medresesi'nde müderris iken 1218/1803'de vefat etmiştir. Aynı zamanda Câmi-i Kebîr hatibi olmuş alim ve halim bir zat idi.¹²³

40. Es-Seyyid İbrahim Efendi (ö. 1225/1810)

Mahmud Efendi'nin oğlu olan bu zat, babası gibi Ulucâmi imâmlığı ve hatipliği vazifelerinde bulunmuştur. Kendisi aynı zamanda müderrislik yapmıştır. 1225/1810'da vefat etmiştir.¹²⁴

41. Saatçi Es-Seyyid Hafız İbrahim Efendi (ö. 1221/1806)

Bağdad'ın Süleymaniye kasabasında dünyaya gelen bu zat, babasıyla birlikte Bursa'ya gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'i tecvid üzere hıfz etmiştir. Câmi-i Kebîr'e imâm-ı sâni olarak atanmış ve aynı zamanda burada saatçilik hizmetinde de bulunmuştur. Bu vazifelerini sürdürürken 1221/1806'da vefat etmiş ve Şehreküstü mezarlığına defnedilmiştir.¹²⁵

42. Ahmed Bey Efendi (Hafız) (ö. 1232/1816)

Saatçi Hafız İbrahim Efendi'nin oğlu olup Bursa'da dünyaya gelmiştir. Kur'an'ı hıfz edip hafızlığı ile şöhret bulmuştur. Babasından sonra Ulucâmi imâmlığı ve hatipliğine getirilmiştir. 1232/1816'da ölmüş ve Şehreküstü kabristanına defnedilmiştir.¹²⁶

43. Sadizâde Abdullah Efendi (ö. 1238/1822)

¹²⁰ M. Şemseddin, *age.*, s. 497; 1080h. tarihli bir sicil kaydında Câmi-i Kebîr mahallesi imâmı Ahmed Efendi'den bahsedilmektedir ki, muhtemelen bu şahıs olmalıdır. Bu tarihte vazifede olduğu anlaşılıyor. Bkz. B 96:24b 7 Recep 1080h.

¹²¹ Kara, *age.*, 2001, s. 401.

¹²² B 89:145b 5 Zilhicce 1207h.

¹²³ M. Fahreddin, *age.*, vr. 279b.

¹²⁴ M. Fahreddin, *age.*, vr. 280a.

¹²⁵ M. Fahreddin, *age.*, vr. 345b-346a.

¹²⁶ M. Fahreddin, *age.*, vr. 346a-346b; Kepecioğlu, *age.*, c. I, s. 92.

Bursa Kurşunlu Mahallesi'nde doğmuştur. Dersiâm Nuh Efendi başta olmak üzere çeşitli hocalardan dîni ilimlerde dersler aldı ve ilmiye yoluna girip çeşitli medreselerde görevlerde bulunmuştur. Bir ara Hafız Efendi yerine Câmî-i Kebîr imâmı oldu. 1238/1822'de vefat etti ve Şehreküstü mezarlığına defnedilmiştir.¹²⁷

44. Hacı Hafız İbrahim Efendi

1258/1842'de câmiin ikinci imâmlığını yapmıştır.¹²⁸

45. Es-Seyyid Hafız İsmail Efendi (ö.17 Recep 1293/1876)

46. Hafız Esad Efendi

Esad? Efendi vefat edince diğer oğulları Abdülkadir ve Hafız Emin Efendi haklarından vazgeçince yerine 3 Recep 1308/1890'da diğer oğlu Hafız İsmail Efendi tayin edildi.¹²⁹

47. Hafız İsmail Efendi

1308/1890'dan önce vefat ettiği anlaşılıyor.¹³⁰

48. Mehmed Efendi

Câmî-i Kebîr imâmlığının yanısıra ikindi namazından sonra burada dîni ilimlerde dersler vermiştir (1326/1908). Hacı Rüşdi Ahmed Efendi ondan ders almıştır.¹³¹

49. Mustafa Rıza Efendi(ö.1328/1910)

Babası Ulucâmi imâmlarından şeyhu'l-kurrâ Hafız Mehmed Efendi'dir. 1830 Haziran'ında Şekerhoca Mahallesi'nde doğmuştur. Arapça ve diğer dîni ilimleri müftü Abdurrahman Efendi'den okumuştur. Kırâet ilmini müftü Hacı İbrahim Efendi'den öğrenmiş ve icazetnâme almıştır. Henüz 24 yaşında iken Ulucâmi imâmlığına tayin edilmiştir. 28 Şubat 1855 (11 Cemaziyelahir 1271) Çarşamba günü saat dokuzda vukubulan depremde Ulucâmi kubbeleri yıkılınca İstanbul'a gitmiş ve sesi güzel olduğu için Evkaf nâzırı Hüseyin Paşa'nın İmâmı olmuştur. Ayrıca Evkaf mürtezikalarının vazifelerinin tevzine de memur edilmiştir.

¹²⁷ M. Fahreddin, *age*, vr. 288a.

¹²⁸ B 349: 92a 1258h.

¹²⁹ VGMA, *Defter-i Esas*, Umumi Aded:1045.

¹³⁰ VGMA, *Defter-i Esas*, Umumi Aded:1045.

¹³¹ Rüşdi Ahmed Efendi hakkında geniş bilgi için bkz. Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler*, Uludağ Yayınları, Bursa, 1993, c. II, s.171.

Mevlevî şeyhi Nazif Efendi ve Bedevî tarîkati şeyhlerinden Hüseyin Efendi'ye intisap eylemiştir. Ulucâmi restore edildikten sonra tekrar Bursa'ya gelmiş ve bir müddet Üftade Câmii hatipliğini yapmıştır. Daha sonra sırasıyla İnegöl'de İshakpaşa, Bursa'da Hamzabey, Orhangazi, Hüdâvendigâr ve Sultaniye medreseleri müderrisliklerinde bulunmuş ve birçok talebe yetiştirmiştir.

Mustafa Rıza Efendi, görev yaptığı medreseleri de tamir ettirmiş, Orhan medresesini yeniden yaptırmıştır. Bu hizmetleri sultan tarafından takdir görmüş ve kendisine Osmanî ve mecidî nişanları verilmiştir. 12 Kanun 1910'da 81 yaşında iken vefat etmiştir. Üftade türbesi karşısındaki mezarlığa defnedilmiştir.

Rıza Efendi, muttaki bir kimse olup fakirleri çok severdi. Bu sebeple büyük küçük herkesin takdir ve sevgisini kazandı. Bursa Halkevi katıblığı ve eski Maarif müfettişliği yapan Necip Aksoy'un babasıdır.¹³² Necip Aksoy bir ara Ulucâmi imâm-ı sâlisliğini yapmıştır.¹³³

50. Hacı Ahmed Efendi

Ulucâmi baş imâmı ve İsmail Hakkı Tekkesi Şeyhi idi. 1930'lu yıllarda Ulucâmi'deki görevini terkederek Şam'a gitmiştir. Orada yirmi yıl kaldıktan sonra vatana dönmüştür. Yakınları Bakırköy'de bir ev yaptırmış, ömrünü burada geçirmiştir.¹³⁴

51. Baş İmâm Şükrü Karaefe

52. İmâm-ı Sâni Ali Naci Sevinç Hoca (ö. 1975)

Bu zat aynı zamanda Merkez vaizidir.¹³⁵ Trabzon Akçabat Kazası'nda dünyaya gelen Ali Naci Sevinç, hafızlığını tamamladıktan sonra çeşitli medreselerde okumuş, bilahare Acemler Câmii imâm-hatibi olmuştur. Daha sonra sırasıyla Yeşil Câmi, Ulucâmi imâm ve hatibi olan Ali Efendi, aynı zamanda merkez vaizliğini yürütmüştür. Hitabeti çok güzel olan Ali Hoca'nın nüktedan, cesur ve kararlı bir kimse olduğu Bayram Sarıcan tarafından ifade ediliyor. Vaazları sebebiyle hapse de düşen Ali Naci Efendi 1975'de vefat etmiştir.¹³⁶

Kaynakça

¹³² Kepecioğlu, *age.*, c. III, s. 425.

¹³³ Sarıcan, Bayram, *1930'lardan Günümüze Bursa'da Dini Hayat*, (haz. Mustafa Öcal), Düşünce Yayınları, Bursa, 2003, s. 98.

¹³⁴ Sarıcan, *age.*, s. 56.

¹³⁵ Sarıcan, *age.*, s.44.

¹³⁶ Sarıcan, *age.*, s.138-139.

- Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi, I-II, Ankara 1971.
- , Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
- Akın, Ahmet, 1575-1600 Tarihli Bursa Şer'îye Sicillerine Göre Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Rolü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2002.
- Ayverdi, E.Hakkı, Osmanlı Mimarîsinin İlk Devri I, İstanbul, 1966.
- , Osmanlı Mimarîsinin Çelebi ve Sultan II. Murad Devri, İstanbul 1972.
- Atâî Nevizâde, Hadâiku'l-Hadâik fi Tekmiletî's-Şekâik, nşr. Hz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Ateş, Ahmet, Vesiletü'n-Necat, İstanbul 1954.
- Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, Ravza-i Evliya, BEYBEK, Orhan Kit., nu. 1018/1.
- Baykal, Kâzım, Bursa'da Ulucâmi, Hakimiyet Matbaası, Bursa 1989.
- Eşrefzâde Şeyh Ahmed Ziyaeddin, Gülzâr-ı Sulehâ, Orhan Kit., nu.1018/2.
- Gazzizâde Şeyh Abdullatif, Hülâsatü'l-Vefayât, BEEK, Orhan Kit., nu. 2162.
- İnalcık, Halil, "İstanbul: Bir İslâm Şehri", Dergah Edebiyat, Sanat Kültür Dergisi, (Şubat 1992), c.II, Sayı:24, ss.1-15.
- İsmail Belig, Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefiyât-ı Dânişverân-i Nâdirân, Hüdavendigâr Vilayeti Matbaası, Bursa 1302.
- İvanov, W., "İmâm", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi., İstanbul 1988.
- Kara, Mustafa, Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler, Uludağ Yayınları, Bursa 1993.
- , Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler, Sır Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Kazıcı, Ziya, İslâm Müesseseleri Tarihi, Kayhan Yayınları, İstanbul 1991.
- Kemikli, Bilal, "Süleyman Çelebi'nin Muhiti-Vesiletü'n-Necat'ın Yazıldığı Ortam üzerine Bazı Değerlendirmeler", Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osman Gazi Belediyesi Yayınları, (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid Sempozyumu 18-20 ekim 2007), Bursa 2007.
- Kepecioğlu, Kâmil, Bursa Kütüğü, I-IV, BEEK, Genel Kit.nu. 4519-5522.
- Gelibolulu Mustafa Âli, Kühü'l-Ahbâr, ts. c. V.

- Mecdî Mehmed Efendi, Hadâiku'ş-Şekâik, (haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Mehmed Fahreddin, Gülzâr-ı İrfân, İst. Atıf Efendi Ktp., nu.1700.
- Mehmed Şemseddin, Yadigâr-ı Şemsî, Bursa 1332.
- Ocak, A.Yaşar, "İbn Kemal'in Yaşadığı XV ve XVI. Asırlar Türkiye'sinde İlim ve Fikir Hayatı", Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu, (26-29 Haziran 1985, Tokat), Tebliğler ve Tartışmalar, 2.bsk., Ankara 1989, s. 30-36.
- , "XV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Zendeka ve İlhad' (Hérésie) Meselesi, V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, (234-28 Eylül 1985), Tebliğler, İstanbul 1989, c.II, ss. 466-472.
- Osmanzâde Hüseyin Vassaf, Vesiletü'n-Necat, İstikbal Matbaası, Dersaadet 1329.
- Öcalan, Hasan Basri, "Kaybolan Tarih:Süleyman Çelebi Türbesi ve Yoğurtlu Baba Dergâhı Haziresi", Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri, ed. Mustafa kara-Bilal Kemikli, Osman Gazi Belediyesi Yayınları, (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid Sempozyumu 18-20 ekim 2007), Bursa 2007.
- Pekolcay, Necla, "Süleyman Çelebi", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, 2. bsk., İstanbul 1979, c. XI.
- Sarıcan, Bayram, 1930'lardan Günümüze Bursa'da Dini Hayat, haz. Mustafa Öcal, Düşünce Yayınları, Bursa 2003.
- Süleyman Halis, Vefeyatnâme, Mustafa Kara Özel ktp.
- Şeyhi Mehmed Efendi, Şekâik u Nu'maniye ve Zeyilleri Vekâyiku'l-Fuzelâ, nşr. haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989.
- Türk Ansiklopedisi, "Bursa", Milli Eğitim Bakanlığı Yay., (I-XXXIII), Ankara 1956, c. VIII.
- Türkiye Ansiklopedisi, "Süleyman Çelebi", (I-VI), Ankara 1957, c.V.

Arşiv Vesikaları

- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter-i Esas Umumi Aded:1045.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver defterler (MMD), Nr.7349.
- İstanbul Vakıflar Arşivi (İVA), No:1744.
- Bursa Şer'îye Sicilleri (BŞS.) (Ankara Milli Kütüphane) Defter Numarası:(İlk Numaralar gösterilmiştir.)

A 7; A 8; A 24; A 26; A 30; A 45; A 47; A 71; A 72; A 79; A 109; A110;
A 199
B 3; B 15; B 28; B 30; B 39; B 42; B 45; B 51; B 55; B 58; B 60; B
71; B 87; B 89; B 94;
B 96; B 124; B 132; B 157; B 208; B 303; B 312; B 318; B 349; C
195.